

Gemeentebreed

Predikant en pastor zijn

M.H. Sliggers

Wat doet een predikant nu precies? Beter nog: wat moet hij eigenlijk doen? Wat mag je van een dominee verwachten? Wat behoort tot zijn takenpakket?

Over deze vraag wordt stevig nagedacht. Dat gebeurt overigens al eeuwenlang. En het laatste woord is er nog niet over gezegd. Als dat al mogelijk zou zijn. Wie kan namelijk precies aangeven wat wel en wat niet tot het werkterrein van de dominee behoort? Kunnen we als kerken daar samen uitkomen?¹

Het is nodig om over de gestelde vraag te blijven nadenken. Wat kerkenraad en gemeente van de predikant verwachten, kan zoveel worden dat hij niet meer in staat is eraan te voldoen. De verantwoordelijkheden die hij draagt, worden hem te zwaar. Hij gaat verschijnselen vertonen van burn-out. En wordt er niet tijdig en op een goede manier ingegrepen, dan kan de voorganger soms voor lange tijd of zelfs voorgoed uitgeschakeld raken, wat uiteraard ook schadelijke gevolgen heeft voor de gemeente. We merken dat het ambt van predikant flink onder druk is komen te staan. De man is al veel meer geworden dan het bekende 'schaap met vijf poten', een merkwaardige vergelijking overigens voor iemand die juist herder is.

Dominee in de 21ste eeuw

Binnen de kring van de predikanten is al enige tijd een bezinning op gang gekomen over deze situatie. Zij zijn de meest belanghebbenden bij een goede oplossing van knelpunten. De predikanten denken na over hoe volgens hen het profiel van de dominee in deze 21e eeuw eruit zou moeten zien.

Ook onze predikantsopleiding, de Theologische Universiteit in Kampen, heeft zich de vraag gesteld wat voor dominees we vandaag in de kerken nodig hebben en hoe we onze studenten daarvoor moeten opleiden. De TU is er nog niet zo lang geleden over in gesprek gegaan met de kerken. Het heeft ertoe geleid dat ook de opleiding een beroepsprofiel voor de predikant heeft vastgesteld, die mogelijke knelpunten en problemen in de praktijk kan ondervangen. Naar ik begrepen heb, zitten predikanten en TU aardig op één lijn.²

Onze eeuw is behoorlijk verschillend van de vorige eeuw. De samenleving is drastisch veranderd. Vrijheid voor het individu staat voorop. Door ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en techniek, door automatisering en globalisering zijn religie en geloven veel minder relevant geworden. De omgang van mensen met elkaar is sterk veranderd. Samenhang, samenbinding, hechten aan elkaar en aan een groep, het gaat anders toe dan decennia terug. De wereld is niet meer zoals voorheen. Daar kun je van alles van vinden, maar je ontkomt er niet aan om het als feit vast te stellen. En het kan niet anders, of kenmerken van onze cultuur ga je ook tegenkomen binnen de gemeente. We zijn als christenen, ook als gereformeerden, mensen van onze tijd. En dat merk je heel goed. Niet dat dit op zichzelf verkeerd is, maar zaak is wel dat we er rekening mee moeten houden. Ook onze gedragingen en onze verwachtingen ten opzichte van elkaar zijn veranderd. Het proces van verandering veroorzaakt een dynamiek binnen de kerk, die op vrijwel elk terrein soms tot grote spanningen kan leiden. En de vraag daarbij is: hoe staat de predikant in dit proces? Moeten zijn positie en functie niet veranderd en aangepast worden?

Aandachtspunt

Het is goed om over deze vraag mee te denken. Ik wil daarom een aandachtspunt naar voren brengen dat me na aan het hart ligt. Ik bedoel: *laat de predikant pastor zijn en blijven*. Wat er ook in zijn functie veranderd moet worden, laat hij in elk geval de gemeente herderlijke aandacht en zorg blijven geven. En dan liefst gemeentebreed. Laten we de dominee zijn pastoraat niet ontnemen. Het zou zomaar kunnen gebeuren dat het domineesambt op dit punt te veel uitgekleeft wordt.

Pastorale gemeente

Maar we zijn toch ‘pastorale gemeente’ geworden? We zorgen toch voor elkaar? Inderdaad, jarenlang zijn we daar al over bezig. Heel veel mooie dingen zijn erover geschreven en gesproken en heel veel zal er ook gebeuren in onderling pastoraat. Wie kan dat meten? Ik denk dat we daar blij mee mogen zijn. Dankbaar dat we op deze manier elkaar en zo de gemeente kunnen opbouwen.

Maar kun je nu zeggen: als wij pastoraal voor elkaar zorgen, dan hoeft de dominee het niet meer te doen? Wij nemen (een deel van) zijn taak over? Nee, die redenering gaat niet op. Wij kunnen met elkaar het pastoraat van de dominee niet overnemen. Ook niet voor een deel. De dominee behoort zelf zijn pastoraat uit te oefenen.³

Iets anders is dat de predikant ons bij zijn pastoraat kan inschakelen. Maar doet hij dat, schakelt hij de gemeente in, dan geeft hij daarmee zijn pastoraat nog niet uit handen. Pastorale (diaconale) gemeente zijn is mooi, maar het maakt de dominee als pastor niet overbodig.

Predikant nieuwe stijl

Ook als we naar andere oplossingen zoeken om de overbelaste dominee te hulp te komen, moet het pastoraat mijns inziens tot zijn taak blijven behoren. In het rapport van deputaten Dienst en Recht aan de generale synode duiken termen en uitdrukkingen op als ‘predikant nieuwe stijl’, ‘de theologisch geschoolde ambtsdrager’, ‘herijking van de ambtsvisie’. Daar moeten we volgens deputaten mee aan de gang.

Niet helder wordt nog waar je dan aan moet denken, maar dat zal allemaal nog wel komen. Ik ben er benieuwd naar, vooral als het gaan zal over eventuele herijking van de ambtsvisie. Maar zal het pastoraat voor de predikant bestemd blijven? Ik wil er in elk geval voor pleiten.

Specialisatie

Taakverlichting voor de predikant wordt ook wel gezocht in specialisatie. Want moet elke predikant wel alles doen? Moeten alle dominees hetzelfde volledige takenpakket hebben? Ieder mens heeft zijn eigen gaven, dingen waarin je goed bent en dingen waarin niet. Dat is voor predikanten ook zo. Maar waarom zou je dan een predikant niet datgene laten doen waarvoor hij speciale gaven heeft? Zonder andere taken te hoeven doen die hem minder liggen? Specialisatie onder dominees dus.

Wel zou dan voor iedere predikant moeten gelden dat het zijn taak is om als, zeg maar, de schriftgeleerde bij uitstek met een bijbelse en theologische bezinning bezig te zijn op vragen en problemen die in de gemeente spelen. Daarin is hij voorganger die ‘theologisch geschoold’ geestelijke leiding geeft. Maar verder zou hij naar zijn eigen capaciteiten een eigen takenpakket moeten kunnen kiezen. Zo’n pakket kan bijvoorbeeld bestaan uit prediking en catechese, met inbegrip van toerustingscursussen voor allerlei werkers in de gemeente; prediking en pastoraat; of catechese en evangelisatiewerk.

Is specialisatie dan de oplossing voor de overbelaste predikant? In elk geval is het de moeite waard om erover na te denken. Maar ook hier zeg ik: als de predikant maar wel hoe dan ook zijn pastoraat blijft behouden. In geen enkel pakket hoort het pastoraat te ontbreken. Wat hij ook gaat doen, de dominee blijft de herder van de gemeente.

Pastoraat hoort bij predikant

Want dat hoort bij elkaar. Als titel schreef ik bovenaan: 'Predikant en pastor zijn'. Deze twee componenten zijn onderling aan elkaar verbonden. Een predikant is pastor. Onderherder van de Goede en Machtige Herder van de schapen.⁴ En als onderherder van Christus behoort hij de schapen die hem toevertrouwd zijn, te kennen en ze de nodige zorg te verlenen.

Maar de ouderlingen dan? Die zijn toch ook onderherders? Waarom dan zo'n nadruk op het pastor zijn van de dominee? Het is waar: predikant(en) en ouderlingen vormen samen een college waaraan is 'toevertrouwd de gemeente te regeren en herderlijk te verzorgen', zoals het formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen omschrijft.

Toch is het herderschap van de predikant onderscheiden van dat van de ouderlingen. Het is omvangrijker. De dominee is het daarom ook fulltime. Het is zelfs zijn taak voor het leven. Zo hebben de gereformeerde kerken besloten en vastgelegd. Het is hun visie op zijn ambt sinds de Reformatie.

We vinden het aangegeven in artikel 16 van de kerkorde, in artikel 30 van de NGB en uitgewerkt in het formulier voor de bevestiging van dienaren des Woords. Ook krijgt elke predikant in zijn beroepsbrief een brede omschrijving van zijn herderstaak voorgelegd. Hem wordt namelijk gevraagd om het Woord van God te bedienen 'naar de vereisten van uw ambt op de kansel, in de catechisaties, bij de bezoeken aan de huizen van de gemeenteleden ...' En ook: 'dat u als trouwe herder *die de zielen van de gemeente op het hart draagt*, het aan ieder aanzegt, ...'⁵

Deze visie was in de 16e eeuw niet nieuw. Zeker, ze is als zodanig niet in het Nieuwe Testament terug te lezen. Toch is ze schriftuurlijk te verantwoorden. We kunnen het pastoraat dan ook niet bij de dominee weghalen. Ook niet voor een deel.

Zo laten

In het Nieuwe Testament zie je een veelheid aan gaven en diensten en functies die niet allemaal bij één persoon terechtgekomen zijn. Geldt dat voor nu dan ook niet?

Ja, zeker. We leiden daarom allerlei kerkelijk opbouwwerkers, pastoraal werkers (m/v) op. Misschien kan het scala werkers nog wel uitgebreid worden. Daarnaast zijn er genoeg 'vrijwilligers', gemeenteleden met fantastische gaven. De Geest van God geeft genoeg aan gaven in de gemeente. We moeten niet aarzelen om ze te gebruiken en iedereen in te schakelen.

Maar één ding moeten we volgens mij in de gemeente laten zoals het is. Namelijk dat de predikant de herder blijft. Omgaan met zijn gemeenteleden heeft hij nodig voor elke taak die hij uitoefent. Vooral voor zijn prediking. Hij kan preken houden die toegesneden zijn op de gemeente. En dat is nodig. De prediking wint aan inhoud en kracht, wanneer de dominee zijn gemeente kent en weet wat er in ieder omgaat in de cultuur van deze 21e eeuw. De gemeenteleden op hun beurt zullen door hun gesprekken de dominee alleen maar stimuleren voor zijn prediking.

Net zoals dat gaat bij de catechese. Er zijn misschien anderen die beter, vakkundiger les kunnen geven dan de dominee. Zulke 'begaafden' betrek je natuurlijk graag bij de catechese. Toch ervaren met name de oudere catechisanten dat de dominee een heel eigen insteek heeft. Hij gaat pastoraal met ze om. Elke catecheet heeft hart voor jongeren. Dat lijkt me althans wel

een eerste vereiste. Maar de dominee is de man die de jongeren elke week in zijn preken kan bereiken en aanspreken. Voor die eigen insteek zijn jongeren echt wel gevoelig.

Wat mij betreft: laten we ervoor waken dat de predikant, als zijn takenpakket wordt herzien, op afstand van zijn gemeente gezet zou worden door een geminimaliseerd pastoraat. In feite is de predikant altijd en in alles wat hij doet, pastor. Laat dat zo blijven.

Noten

1. Deputaten Dienst en Recht hebben in hun rapport aan de synode van Zwolle-Zuid het functioneren van de predikant kritisch aan de orde gesteld en zo een discussie op gang gebracht.
2. Deputaten Dienst en Recht zijn evenwel van oordeel dat beide beroepsprofielen, zowel die uit de kring van de predikanten als die van de TU, niet voldoende aansluiten bij de culturele veranderingen van onze tijd.
3. In *De Reformatie*, jrg. 81, nr. 31 (6 mei 2006), zet dr. E.A. de Boer uiteen dat ‘onderling pastoraat’ niet bestaat. Je moet spreken van ‘onderling diaconaat’. Als leden van Christus’ lichaam kun je wel zorgen voor elkaar, maar geen herder zijn over elkaar. Hoe goed de onderlinge zorg ook gebeurt, er blijven volgens De Boer herders voor de kudde nodig. Hij pleit er m.i. terecht voor om de beelden die we gebruiken, de metaforen van kudde en lichaam, uit elkaar te houden ten einde scheefgroei in de zielszorg te voorkomen.
4. Vgl. resp. Joh. 10:11 en Heb. 13:20.
5. Op een paar woorden die ik wezenlijk vind, wil ik door cursivering de nadruk leggen. De twee citaten zijn uit een model beroepsbrief, opgenomen in de *Kerkorde*, aangevuld met uitspraken van de meerdere vergaderingen, door ds. H. Bouma. Mogelijk zien beroepsbrieven er nu anders, moderner uit, in elk geval wordt hier de ambtsvisie van de gereformeerde kerken principieel onder woorden gebracht.